

Teorik ve Pratik bir Alan Olarak Çatışma Çözümü

Eski İrlanda Başbakanı Bertie Ahern: “Yapmamız gereken hiç durmadan barış süreci için çalışmaktır çünkü barış için çalışmayı durdurduğumuz gün en tehlikeli gündür. Eğer çatışmaların yeniden başlamayacağını düşünüyorsanız bu da çok tehlikeli bir düşüncedir.”

Esra Elmas*

Demokratik Gelişim Enstitüsü & İstanbul Bilgi Üniversitesi
Çatışma Çözümü Çalışmaları ve Araştırma Merkezi

Türkiye’de uzun bir çatışma fakat kısa bir barış(ma) tarihimiz var. Hâlihazırda buzdolabına kaldırılmış olan çözüm süreci ve silahlı çatışmanın geri dönüşüyle beraber, hele ki art arda yaşanan patlamalar sonrası, kim ki barıştan yahut çözümden bahis açacak olsun ‘şimdi bunun sırası mı?’ diye soran, sözün sahibini münasebet-sizlikle suçlamayı da ihmal etmeyen bir refleksle karşılaşıyor. Öte yandan barışa ya da çözüme, müzakereye geçileceğini umduğumuz diyalog sürecinin hepimizin üstünde yarattığı olumlu etki ve çözümün bir norm haline gelmesi sebebiyle, bugün pozisyonlarının temsil gücü olan hiçbir siyaset itiraz etmiyor. Evet, herkesin kendine göre bir barış ve çözüm tanımı var; üstelik çoğu zaman bu tanımlar birbirleriyle çelişiyor da; öte yandan hiç kimse savunduğu pozisyonu artık, savaş yahut çatışma savunuculuğuna sivrularak yapmıyor, yapamıyor. Geleneksel-güvenlikçi yaklaşımların yahut yöntemlerin dahi bugün nihai olarak çözüm ve barış öncesi ve ancak zaruri ara dönemler olarak takdim ediliyor olmasını,

Bir sorunu yahut çatışmayı, görmeyi-kabullenmeyi reddetmek kadar mesafeyi daraltıp sadece o meseleye büyüteçle bakmanın da gerçeklikle ilgili bir başka körlük yaratma ihtimali var

eğer sadece çözümün ya da barışın şiddet gücünü elinde bulunduranlar tarafından araçsallaştırılması olarak değerlendirirsek, diğer tüm seçenekler arasındaki meşruiyet mücadelesini barışın ve çözümün açık ara kazanmış olduğu gerçeğini ve bu başarının arkasındaki emeği de gözden kaçırmış oluruz. Üstelik çatışma çözümünü ya da barışı sıkça zikretmek, sanılanın aksine ateşkes yahut çatışmasızlık dönemlerine mahsus bir özellik değil bizzat ve daha çok çatışmanın geri döndüğü dönemlerde ısrarcı olunması gereken bir tutum. Kısacası çatışma çözümü sadece “iyi zamanlara” özgü bir çaba ya da çalışma alanı değil.

Türkiye’nin tek çatışması olmasa da, silahlı ve günceli belirleyen çatışmalarından biri olması nedeniyle bu yazı, Kürt meselesi bağlamında bir hatırlatma yaparak başladı fakat esas amacı çatışma çözümü alanının genel prensiplerine ve dünyanın farklı yerlerindeki çatışma ve çözüm süreçlerine odaklanarak kadrajı genişletmek. Zira bir sorunu yahut çatışmayı, görmeyi-kabullenmeyi reddetmek kadar me-

safeyi daraltıp sadece o meseleye büyüteçle bakmanın da gerçeklikle ilgili bir başka körlük yaratma ihtimali var. Bugün dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan herhangi bir çatışmayı, sadece söz konusu ülkenin iç sorunu olarak algılamak mümkün değil zira ‘umulan ya da umulmayan sonuçları bakımından çatışmanın yaşandığı ülke(ler) kadar çatışmanın yaşandığı bölgenin bütünü siyasi ve hatta uluslararası ilişkiler de bu durumdan etkileniyor. Fakat en önemlisi çatışma yahut ihtilaf yaşanan bölgelerdeki insanların geniş kesiminin hayat kaliteleri, güvenlikleri ve temel insancıl ihtiyaçları zarar görüyor; tehlikeler karşısında güvenlik önlemleri artırıldıkça, yaşanan insancıl koruma ve insan hakları ihlalleri de her birimizi koruyan uluslararası normları zayıflatıyor (Yıldız, 2014). Sonuç olarak içinde yaşadığımız iletişim çağında, bütünü parçalarından ayırmak mümkün değil. Öte yandan olumsuz sonuçları kadar dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir çatışma, olumlu sonuçları bakımından da hepimize bir şeyler söylüyor. Elbette her çatışmanın kendine özgü tarihsel, siyasi ve sosyal özellikleri var ve başarılı dahi olsa hiçbir çatışma çözümü modeli bir diğerine aynen uygulanamıyor. Fakat başarılı ya da başarısız her çatışma çözümü süreci, bir diğeri için önemli bir bilgi birikimi sunuyor. Zira her sorun biricik olsa da alandaki tecrübeler, her seviyeden farklı çatışmaların belirgin ortak özellikleri ve dinamikleri olduğunun altını çiziyor. Dolayısıyla çatışma çözümünün evrensel prensipleri ve temel bir çerçevesi var. Irak, Lübnan, Kırgızistan, Sırbistan ve Filipinler gibi dünyanın pek çok yerinde çatışma çözümü çabalarına katkı sunan bir ülke olarak Türkiye, Dış İşleri Bakanlığı resmi internet sitesinde bu noktaya şöyle dikkat çekiyor: ‘Bu süreçte edindiğimiz en önemli tecrübe her sorunun kendine has dinamikleri ve koşulları bulunduğu ve buna bağlı olarak arabuluculuk çabalarının da bu farklılıkları gözetebilen esnek ve yeknesaklıktan uzak bir anlayışla yönetilmesi gerektiğidir. Ancak, önleyici diplomasinin bazı altın kurallarının bulunduğu ve ihtilafın niteliği ne olursa olsun uyulması gereken bazı ilkelerin var olduğu da unutulmamalıdır.’

Çatışma Çözümü Nedir?

Çatışma çözümü, 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana giderek önem kazanan ve içinde bulunduğumuz yüzyılın yeni ortaya çıkan yahut kronikleşmeye yüz tutmuş sorunlarına şiddet içermeyen yollardan kalıcı ve uzun soluklu çözümler bulmak amacıyla ortaya çıkmış, çok aktörlü ve çok disiplinli bir alan. Bir akademik çalışma alanı olmasının yanı sıra içinde ulus aşırı kuruluşlardan devletlere, sivil toplum örgütlerinden, diplomatlara, gazetecilerden tek tek bireylere kadar çok sayıda aktörün pratiğini barındıran küresel bir hareket olarak çatışma çözümü, disiplinler arası koalisyonu ve teori ve pratik arasındaki bariyerleri kaldırmayı esas alıyor. Tek tek bireylerin sorunlarından, toplumsal, siyasi ve ekonomik sorunlara kadar geniş bir yelpazede çeşitlenen uyumsuzlukları anlamak ve onlara çözüm üret-

Cizre’de bir okul

Silahlı çatışmaların, korunaklı hayatlar yaşamamaları bakımından en çok sıradan insanları etkilediği düşünüldüğünde, esasen çözüm için niyet, sebep, irade yahut sağduyunun yine en çok sıradan insanlardan geldiğini teslim etmekte fayda var

mek hedefine angaje ve cevaplar üreten, resmi ve gayri resmi çabalar bütünü olarak alanın en temel ön kabullerinden birini uzlaşma, bütünleşme ya da sıfır-toplamsız (non-zero-sum) sonuçlar elde etmek suretiyle, dünyadaki her sorunun ille de çözülebileceği ilkesi oluşturuyor. Her çatışmanın kendine özgü koşullarını kabul ederken, belli bir çatışmaya ilişkin çözüm arayışında farklı dünya örneklerinde çalışan ya çalışmayan yöntemlere ve yaklaşımlara odaklanan karşılaştırmalı bakış açısı ise alanın bir diğer temel özelliği. Karşılaştırmalı yaklaşımın öncelikli faydası ise tarafların ve çatışmadan etkilenen kesimlerin sorunlarını biricikleştirerek kutsaması, sorunun içinde gömülmesi ve giderek meseleyi çözülemes bulması gibi sıkça görülen eğilimleri ortadan kaldırarak bir normalleşmeye imkan tanınması.

Çatışma çözümü alanında, çatışma yaşayan tarafların anlaşmaya varmalarının birçok yolu var ve alanda farklı seviyelerde farklı aktörler tarafından eş zamanlı ya da birbirini takip eden pek çok çalışma yürütülüyor. Diploması, çatışma çözümü alanında bilinen en geleneksel mekanizmalardan biri olarak genel olarak devletler arasındaki resmi görüşmeleri ifade ediyor. Öte yandan uzmanlar, son dönemde diplomasinin farklı düzeylerine ilişkin de tanımlar yapıyorlar. Bunlardan “resmi görüşmeciler tarafından yürütülen diploması” (Track I diplomacy) ve “toplumlararası diploması” (Track II diplomacy) en sık kullanılan tanımlar arasında yer alıyor. Karma bir terim olarak “çok yönlü diploması” (multitrack diplomacy) de kullanımda olan bir başka terim. Bu farklı terimler ve tanımlar, aslında çatışmanın taraflarını gerçek bir müzakere etrafında bir araya getirme olanakla-

rının çeşitliliğine işaret ediyor. Yine bu mekanizmalar sivil toplumun gizli ya da kamuya açık bir biçimde yürütülen süreçlere katkı yapmasına da imkân sağlıyor (Yıldız, 2014).

Doğru Bilinen Yanlışlar

Çatışma çözümü alanındaki çabaların önündeki en büyük engeli, alana dair doğru bilinen yanlışlar ya da önyargılar oluşturuyor. Çözümün şartlarını ya da gerekliliklerini konu eden tartışmalara hakim olan en temel hatalardan biri çözümün bir "kutsal/üstün insan" eylemi olarak tanımlanması. Silahlı çatışmaların, korunaklı hayatlar yaşamamaları bakımından en çok sıradan insanları etkilediği düşünüldüğünde, esasen çözüm için niyet, sebep, irade yahut sağduyunun yine en çok sıradan insanlardan geldiğini teslim etmekte fayda var. Öte yandan herhangi bir çözüm talebi etik yahut vicdani saiklere dayanmak zorunda da değil. Bu nedenlerden azade biçimde kendini tanımlayan herhangi bir çözüm talebini, idealize edilen yahut kutsanan şemaya uygun olmadığı için değersiz yahut yetersiz addetmek vahim hatalardan biri. Örneğin bir barış sürecine toplumun belli kesimleri 'herkes için adalet' ya da 'ölümler dursun' talebiyle sahip çıkarken, bir diğeri 'barış gelirse şiddetin son bulacağı bölgelerde daha çok ticaret yapabilir ve daha çok para kazanabilirim' diyerek de sahip çıkacak olabilir. Herkesin barış istemek için farklı bir sebebi var ve bu sebeplerden hiçbiri bir diğereinden daha çok ya da az değerli değil. Aksine gerçek hayatın ve siyasetin farklı veçhelerini içeren bu nedenler bütünü, bir çatışmanın kalıcı biçimde çözülmesinin temel taşlarını oluşturuyor.

Bir diğer yanıltıcı beklenti ise, bir çatışmayı çözecek yegâne iradenin çatışma yaşanan başlangıçtan ve taraflardan yalıtılmış aktörleri gerektirdiği fikri. Herhangi bir çatışmayı kimse yerine bir başkası ya da konunun "yabancı" çözüyor fakat bir çatışmayı bizzat çatışan taraflar çözüyor. Esas olan çatışan tarafların ve çatışmadan etkilenen diğer kesimlerin çatışma statükosunun devam etmeyeceğini, onun yerine geçecek bir anlaşmanın her şeyden daha iyi olacağı gerçeğini en geniş anlamda kabul etmesi. Öte yandan bu durum, başarılı olmuş uluslararası çatışma çözümü örneklerinde defalarca kanıtlandığı gibi, arabuluculuk fonksiyonuna sahip üçüncü tarafın gerekliliğini de dışlıyor. Kuzey İrlanda'dan Filipinler'e kadar genel olarak, üçüncü bir taraf olarak uluslararası kolaylaştırıcının rolü başarılı bir müzakereyi takiben, çatışma çözümünün uzun soluklu ve pozitif bir barışla sonuçlanması açısından büyük önem taşıyor. Üçüncü taraf, devlet ya da devlet dışı bir aktör olabileceği gibi çatışmaya en azından birebir dâhil olmamış bir bireyden ya da bir grup insandan da müteşekkil olabilir. Başarılı süreçler üçüncü tarafın katılımından yüksek düzeyde faydalanıyor çünkü üçüncü tarafın müdahalesi ya da arabuluculuğu, anlaşmazlık söz konusu olduğunda taraflar arasındaki ilişkiyi doğrudan iyileştirmek üzere teşvik ve destek vermek ya da taraflar arasında iletişim imkânları sağlamak; onlara ulaşım

ve konaklama desteği sağlamak, doğrudan buluşma fırsatları yaratmak, görüşmeler sırasında karşılıklı faydalanacakları müzakere metodları ve "mekik diplomasisi" konusunda eğitmek gibi geniş bir yelpazede çeşitlenen bir icraat çeşitliliği içeriyor (Yıldız, 2014). Öte yandan arabulucu konumundaki üçüncü taraf müzakereler boyunca çatışma yönetimi sürecini yönlendirse de çatışmanın içeriğiyle ilgili sorumluluğu tamamen anlaşmazlık yaşayan taraflara bırakıyor.

Çözüm süreçlerinin, çatışmadan etkilenen tüm kesimleri içine alan kapsayıcı ve şeffaf süreçler olması büyük önem taşıyor öte yandan başarılı süreçler mutlaka ve mutlaka belli bir gizlilik aşaması da gerektiriyor. Yine doğru bilinen yanlışlardan bir diğeri de diyalog ya da müzakere halindeki tarafların birbirine güvenmesinin şart olduğu fikri. Oysa çatışma çözümü süreçlerinin karakteristik özellikleri arasında süreç boyunca taraflar arasında neredeyse hiçbir zaman tam anlamıyla karşılıklı bir güven kurulamaması yer alıyor. Uzmanların bu konuda altını çizdiği nokta ise tarafların birbirinden ziyade sürecin kendisine güven duymalarının önemi. Çözüm süreçlerinin tek koşulu silahların susması, yani taraflar arasında bir ateşkesin sağlanması öte yandan silahlı güçlerin silah bırakması genellikle müzakereler tamamlanıp anlaşma sağlandıktan sonra belli bir zaman dilimi içinde gerçekleşebiliyor. Dünyadaki başarılı çatışma çözümü

örneklerinin sunduğu en önemli bilgi ise çatışmanın tarafları arasında bir barış anlaşması imzalarsa da barışın/çözümün bitmeyen bir süreç olarak devam ettiği ve asıl işin anlaşma sağlandıktan sonra başladığı gerçeği.

Alanda çalışan uzmanlardan, çatışmaların şiddetle çözülmeyeceğine inanan tüm kesimlere yapılması gerekeni ise Kuzey İrlanda Hayırlı Cuma Anlaşması ile sağlanan barışın mimarlarından eski İrlanda Başbakanı Bertie Ahern şöyle tanımlıyor: "Yapmamız gereken hiç durmadan barış süreci için çalışmaktır çünkü barış için çalışmayı durdurduğumuz gün en tehlikeli gündür. Eğer çatışmaların yeniden başlamayacağını düşün-

nüyorsanız bu da çok tehlikeli bir düşüncedir."²

* eelmas@democraticprogress.org ; esra.elmas@bilgi.edu.tr

1. <http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>

2. <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2015/10/KeepingThePeace-IrelandReport-FINAL-1.pdf>

Kaynakça:

Yıldız, Kerim (2014) "Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar", Der. Murat Aktaş, Çatışma Çözümleri ve Barış, İletişim Yayınları: İstanbul